

Иванов А. Н.

Одесский национальный экономический университет

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы современные аспекты государственного финансирования туристической сферы Украины. Выявлены существующие проблемы финансирования. Предложены пути финансовой поддержки со стороны государства с точки зрения эффективного функционирования туристической сферы Украины.

Ключевые слова: институциональное обеспечение, туризм, сфера туризма, государственная политика, государственное финансирование.

Ivanov A. M.

Odessa National Economic University

INSTITUTIONAL PROVIDING OF STATE FINANCING OF THE TOURIST SPHERE OF UKRAINE

Summary

The modern aspects of state financing of the tourist sphere of Ukraine are investigated. The existing problems of financing are detected. The ways of financial support from the state point of view of effective functioning of the tourist sphere of Ukraine are suggested.

Key words: institutional providing, tourism, sphere of tourism, state policy, state financing.

УДК 338.436:334.722.24

Коломієць С. А.

Харківський національний аграрний університет імені В. В Докучаєва

СІМЕЙНІ ФЕРМИ ЯК НАПРЯМ ОПТИМІЗАЦІЇ КООПЕРАТИВНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

У статті розкрито проблеми розвитку особистих селянських господарств як найчисельніших представників сімейного типу господарювання в агропромисловому виробництві України. Розглянуто та визначено сутність поняття «сімейна ферма». Проведено аналіз сучасного стану та особливостей господарювання сімейних ферм в Україні та регіонах країни. Обґрунтовано пропозиції щодо розвитку сімейних ферм в Україні.

Ключові слова: сімейні ферми, кооперативні відносини, агропромислове виробництво, особисті селянські господарства.

Постановка проблеми. У сучасних умовах кооперативні відносини розвиваються в складних умовах економічного і громадського життя суспільства. Вагома роль у забезпеченні населення України продукцією сільського господарства належить до діяльності особистих селянських господарств, але прагнення України мати зв'язки з продовольчим ринком Європейського Союзу передбачає більш якісний рівень сільськогосподарської продукції. Особисті селянські господарства, як підкреслюють деякі науковці, є найчисельнішими представниками сімейного типу господарювання в аграрному секторі економіки України, які є не лише основним джерелом відтворення українського етносу, а й забезпечують вагому частку у виробництві сільськогосподарської продукції, дозволяють отримувати додатковий дохід членам селянських сімей та створюють додаткові ефекти у державі. Тому виникла об'єктивна необхідність забезпечення створення правових, економічних та соціальних передумов трансформації в сімейні фермерські господарства [1, с. 1]. Найбільш реальним шляхом задоволення таких вимог у галузі тваринництва є створення сімейних ферм, які б відповідали європейським стандартам. Основним напрямом виробництва на сімейній фермі є виробництво тваринницької продукції, насамперед молока, яловичини, свинини, баранини, м'яса

птахів та яєць тощо. Тому особисті селянські господарства мають об'єднуватись у сільськогосподарські кооперативи на засаді сімейних ферм, але снує багато причин, за якими кооперативні відносини поки що не отримали достатнього розвитку серед українських товаровиробників.

Із метою об'єднання особистих селянських господарств у сімейні ферми, які б відповідали європейським стандартам якості, необхідно створити відповідні умови, які б спонукали їх до добровільного включення в цей процес. Крім створення сімейних ферм самих по собі, слід думати і про об'єднання у сільськогосподарські кооперативи. У зв'язку зі змінами в економічному просторі країни проблеми господарювання та напрями оптимізації розвитку сімейних фермерських господарств в Україні набули актуальності й потребують удосконалення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними і практичними проблемами організації сімейних ферм займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як К. Албоу, Д. Аллен, О. Бородіна, Е. Галдіано-Гомес, В. Заєць, М. Кропивко, Ю. Лупенко, П. Макаренко, М. Малік, І. Прокіпа, О. Шпичак, М. Шульський, К. Феррас-Сексто, В. Юрчишин та багато інших. Праці науковців присвячені проблемам розвитку різних форм аграрного господарювання в Україні та світі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку сімейного фермерства та кооперативних відносин у агропромисловому виробництві. Так, О. Томілін вважає, що пріоритетним напрямом розвитку аграрного виробництва є формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із метою виведення аграрного сектора економіки з кризового стану [2, с. 40].

Метою статті є оцінка сучасного стану, особливостей господарювання та визначення перспектив розвитку сімейних ферм в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарське виробництво, як правило, потребує локалізованих знань, гнучкості й здатності швидко адаптуватись до змін в економічному просторі, мобільно реагувати на них, а це є сильними сторонами сімейного бізнесу, сімейних фермерських господарств. Успішний розвиток національної економіки неможливий без урахування світового досвіду, який показує, що основу аграрного сектора країн із розвинутою ринковою економікою становлять сімейні ферми. У світі немає єдиного визначення поняття «сімейна ферма». Так, деякі вчені-економісти вважають, що «сімейна ферма – це виробництво, яким керує фермерська сім'я, навіть за умови, що на ній працюють наймані робітники» [3, с. 25]. Л. Малік наголошує на тому, що сімейну ферму слід розглядати формою сільськогосподарського виробництва, яка заснована на сімейній організації праці та спрямована на задоволення потреб селянської родини, а також отримання доходів від реалізації виробленої продукції [4, с. 506]. На думку М. Кропивко, сімейні ферми, які утворюються на базі особистих селянських господарств, створюються з метою ведення товарного виробництва у цій формі господарювання. Особливістю ведення господарської діяльності на цих фермах є використання праці членів селянської родини, зокрема неповнолітніх, і розподіл доходу відповідно до вкладу кожного члена родини, які є рівноправними власниками усього виробництва [5, с. 293]. Для різних країн у правовому полі використовуються різні визначення, які базуються на долі власної праці фермера, на легальному статусі власника, на кількості землі в обробленні, на праві власності на землю та успадкуванні. Це залежить від того, яку головну роль таким фермам відводить політика тієї або іншої країни. На нашу думку, сімейну ферму треба визначати формою підприємницької діяльності з метою організації товарного виробництва та задоволення особистих потреб сільського населення. Ця форма, яка утворюється на базі особистих селянських господарств, залежно від площі використовуваної землі та обсягу реалізованої продукції може функціонувати як зі створенням, так і без створення юридичної особи членами особистих селянських господарств. Отже, сімейна ферма – це традиційна селянська родина, яка здійснює господарську діяльність із товарного виробництва сільськогосподарської продукції, головним завданням якої є ведення товарного виробництва з використанням праці членів селянської родини. Основним напрямом створення та функціонування сімейної ферми є виробництво тваринницької продукції (молоко, яловичина, свинина, баранина, м'ясо птиці, виробництво яєць тощо). На нашу думку, створення сімейних фермерських господарств – це одна з основних реформ аграрного сектора економіки на шляху економічного зростання країни. Сучасний аграрний розвиток країн світу не виключає, а передбачає

використання потенціалу сімейних фермерських господарств не лише як виробників продовольчої продукції, а й як носіїв сільського способу життя [6, с. 49]. Якщо поглянути на вагу сімейних ферм у сільському господарстві Євросоюзу, то вона надзвичайно велика: близько 85% усіх ферм Європейського Союзу є сімейними фермами, вони обробляють понад 70% усіх сільськогосподарських земель. За технологічним рівнем розвитку та часткою власної праці родини ферми також відрізняються. У більшості країн світу основними визначальними ознаками господарств населення є форма сільськогосподарського виробництва, основу якої становить праця громадян і членів їхніх сімей, приватна власність на засоби виробництва, а також право власності, володіння чи оренди земельною ділянкою; тісний зв'язок, пов'язаний із суспільним виробництвом, а також додаткове джерело доходів сім'ї; споживчий характер господарювання, оскільки вироблена в господарстві продукція споживається безпосередньо виробником; можливість реалізації надлишків сільськогосподарської продукції на місцевих ринках, через організацію споживчої кооперації, а також продаж іншим юридичним чи фізичним особам [7, с. 234–236]. На нашу думку, цим критеріям відповідає така форма підприємницької діяльності, як сімейна ферма, членами якої є подружжя, близькі родичі (батьки, діти, усиновителі, усиновлені, повнорідні та неповнорідні брати і сестри, дідуся, бабусі, онуки) та інші особи, які спільно ведуть господарство. Як правило, сімейна ферма має невеликі розміри та виконує завдання соціального спрямування: працевлаштування сільського населення та підтримання життєздатності сільських громад [8]. Учасники регіональної конференції країн Європи, присвяченої міжнародному року сімейних фермерських господарств у Європі і Центральній Азії, стверджують, що в усіх країнах сімейні фермерські господарства виступають основним роботодавцем сільськогосподарської галузі й великий відсоток сільського населення залежить від них, як від джерел засобів до існування [9]. Сімейні фермерські господарства належать до найменш досліджених суб'єктів перехідної економіки України. Проте не викликає сумнівів, що саме вони грають роль стабілізатора господарської системи, виконуючи свої традиційні функції споживання, заощадження, інвестування та відтворення робочої сили. Показники розвитку особистих селянських господарств України останнім часом, з одного боку, відображають погіршення соціально-економічного стану, з іншого – підкреслюють життєздатність і суттєвий потенціал цього сектора. Пріоритет розвитку сільських територій має залишатись важливим елементом соціально-економічних реформ в Україні й надалі. Тому, на нашу думку, необхідно на державному рівні визнати сімейні ферми основними виробниками продовольства, підняти авторитет у суспільстві, надати підтримку в фінансовому та соціальному аспектах, створивши передумови для відродження українського села. Система економічних взаємовідносин в умовах міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції розглядається не зв'язком, а сукупністю організаційно-економічних заходів, що забезпечують підприємствам необхідні умови ефективного впливу економічного механізму через договірні відносини на подальший розвиток міжгосподарських зв'язків [10, с. 373]. Формування інтегрованих структур на засадах кооперативних відносин в агропромисловому виробництві дозволяє стверджувати, що стратегічним напрямом

розвитку галузі має стати стимулювання розвитку такої форми інтеграції, як створення кооперативів, особливо обслуговуючих. Це відкриває широкі можливості для невеликих, насамперед сімейних ферм, для доступу до фінансових ресурсів банківської системи та програм державної фінансової підтримки з метою розвитку інфраструктури сільськогосподарського виробництва. При цьому державна політика має сприяти доступу кооперативів до кредитування, виходу на ринки, доступу до програм громадських робіт, інших загальносуспільних програм. Можна істотно змінити положення в агропромисловому виробництві шляхом об'єднання зусиль виробників сировини, виробництв з перероблення та збуту продукції, торгівлі, фінансових та обслуговуючих структур у взаємозацікавленій роботі. Сфера зі зберігання, перероблення та збуту сільськогосподарської продукції характеризується розбалансуванням економічних зв'язків між сільським господарством і промисловими галузями [11, с. 56]. На думку автора, ефективний розвиток кооперативних економічних відносин можна досягти за умови повної інтеграції двох великих галузей: рослинництва і тваринництва та промислового перероблення. Таке поєднання гарантуватиме економічну сталість підприємств агропромислового виробництва, надійність та суттєві переваги в умовах дефіциту ресурсів.

Визначаючи роль селянських господарств в аграрному секторі економіки України, нами пропонується надати характеристику особистих селянських господарств України за період 2013–2018 рр. у таблиці 1.

Згідно з даними таблиці 1, у сільських населених пунктах, що знаходяться в підпорядкуванні сільських, селищних і міських рад, станом на 1 січня 2018 р. зареєстровано 4,0 млн. особистих селянських господарств. За останні шість років кількість особистих селянських господарств зменшилася на 270,1 тис. одиниць. Членам цих господарств надано земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства». У їхньому користуванні й володінні знаходиться 6 175,6 тис. га земельних ділянок. Через реалізацію особистого інтересу кожного селянина ресурсний потенціал особистих селянських господарств використовується більш раціонально (ніж у суспільному секторі).

Відобразимо особисті селянські господарства за регіонами України станом на 1 січня 2016 р. (таблиця 2).

Як ми бачимо, до найбільш розвинених регіонів України щодо кількості особистих селянських господарств належать такі області: Вінницька, яка складає 6,9%, Львівська (6,9%), Івано-Фран-

ківська (6,3%), Київська (5,7%), Закарпатська (5,6%), Хмельницька (5,2%), Черкаська (5,0%) та Полтавська (4,8%). Але найменша кількість особистих селянських господарств нами визначена у Луганській (1,1%), Донецькій (1,9%), Миколаївській (2,0%) та Херсонській (2,1%) областях. Україна володіє значним земельним потенціалом, рівень використання якого впливає на стан усієї економічної системи. У 2016 р. площа земельних ділянок, які знаходяться у власності чи користуванні особистих селянських господарств України, становить 6 307,2 тис. га, зокрема для ведення особистого селянського господарства 2 603,3 тис. га, що складає 41,3% від загальної кількості в Україні. У Дніпропетровській області зосереджено 6,8% від усіх площ земельних ділянок України, у Запорізькій – 6,4%, а найменше – у Луганській (1,9%) та Сумській (2,3%) областях. Згідно з наведеними даними (табл. 2), сільськогосподарські землі в Україні використовуються не досить ефективно. Для підвищення продуктивності землі необхідно створити більш досконалий механізм охорони землі, який стимулював би сільськогосподарських виробників до дбайливішого використання та збереження землі (як основного засобу виробництва). На нашу думку, доцільно, щоб держава встановила для сільськогосподарських виробників матеріальну відповідальність за погіршення якісних характеристик земельних ділянок.

Проте необхідно зазначити, що особисті селянські господарства не є перспективним і конкурентоспроможним типом господарювання, вони обмежені в земельних, трудових, фінансових, матеріально-технологічних ресурсах, державній підтримці; мають споживчий характер. Особисті селянські господарства неспроможні самостійно виходити на організований ринок, бо нема законних підстав щодо укладання з ними договорів. Отже, необхідно переформовувати особисті селянські господарства в сімейні фермерські господарства, оскільки вони грають значну роль у виробництві сільськогосподарської продукції та залишаються стабілізуючою ланкою господарювання. До речі, європейські виробники сільськогосподарської продукції є юридичними особами, працюючи в чітко регламентованому правовому полі. На нашу думку, необхідно завершити формування нормативно-правової бази функціонування сімейного фермерського господарювання та провадити цілеспрямовану сільськогосподарську державну політику в селі щодо підвищення ефективності господарювання. Ми вважаємо, що вихід із ситуації, яка склалась у агропромисловому виробництві, бачиться в розробленні та реалізації таких заходів: необхідно узаконити сімейне фермерське

Таблиця 1
Основні характеристики особистих селянських господарств України у 2013–2018 рр.

Показники	Роки						Зміни (+/-) 2018 р. до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість господарств, тис. од.	4301,8	4241,6	4136,8	4108,4	4075,2	4031,7	-270,1
Площа земельних ділянок, тис. га	6501,0	6445,8	6296,5	6307,2	6268,0	6175,6	-325,4
зокрема з цільовим призначенням, тис. га							
для будівництва, обслуговування будинку, будівель	828,7	820,7	805,1	803,1	799,7	793,3	-35,4
для ведення особистого селянського господарства	2717,1	2692,0	2604,5	2603,3	2580,9	2551,3	-165,8
для ведення товарного виробництва	2884,1	2858,0	2820,2	2837,1	2818,9	2799,3	-84,8
із них узятих в оренду	337,3	318,1	312,1	316,9	338,5	330,2	-7,1

Джерело: розраховано автором за даними [12]

Таблиця 2

Особисті селянські господарства за регіонами України станом на 1 січня 2016 р.

Найменування територіальної одиниці	Кількість господарств, тис. од.	Площа земельних ділянок, тис. га	зокрема для ведення особистого селянського господарства, тис. га
Україна	4108,4	6307,2	2603,3
Вінницька	282,6	294,7	144,5
Волинська	152,2	329,5	228,9
Дніпропетровська	172,9	426,8	96,9
Донецька	79,6	185,8	55,4
Житомирська	187,2	196,0	98,0
Закарпатська	229,3	219,8	80,2
Запорізька	124,7	401,6	109,6
Івано-Франківська	259,8	243,9	149,9
Київська	233,6	195,8	93,3
Кіровоградська	125,9	307,7	89,9
Луганська	45,2	116,8	32,2
Львівська	282,5	319,3	161,7
Миколаївська	80,3	310,7	66,6
Одеська	179,6	381,8	121,5
Полтавська	196,6	284,0	142,6
Рівненська	180,5	310,9	128,0
Сумська	133,6	146,7	90,3
Тернопільська	185,6	238,3	146,6
Харківська	142,7	288,0	90,2
Херсонська	87,2	356,9	92,7
Хмельницька	212,9	214,2	115,2
Черкаська	204,2	186,6	99,6
Чернівецька	176,3	191,0	76,2
Чернігівська	153,4	160,4	93,3

Джерело: розраховано автором за даними [12]

господарство (як особливу форму господарювання на землі) без набуття ним статусу юридичної особи чи фізичної особи підприємця; забезпечити гарантований доступ сімейних фермерських господарств до земельних та природних ресурсів, ринків, фінансів, технологій, знань, досвіду зарубіжних країн, професійного навчання; забезпечити доступ сімейним фермерським господарствам до державної підтримки нарівні з великими сільськогосподарськими підприємствами; надати фінансову підтримку сімейним фермерським господарствам за рахунок державних централізованих капіталовкладень і місцевих бюджетів.

Із метою зменшення величини ризику діяльності сільськогосподарських підприємств та підвищення фінансової стійкості необхідно раціонально поєднувати ступінь спеціалізації та диверсифікації, а сільськогосподарським товаровиробникам доцільно організовувати виробництво такої продукції, робіт, послуг, оплата яких під час реалізації буде обов'язково проводитись лише грошовими коштами [13, с. 227]. Таке поєднання спеціалізації з диверсифікацією агропромислового виробництва дасть змогу сімейним фермерським господарствам

більш ефективно впливати на ринок та підвищити ефективність виробництва.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що процес формування сімейного фермерського господарювання в Україні – найефективнішої форми господарювання в селі, на наш погляд, може розглядатись тільки через інституційний розвиток сільського господарства. Сімейні ферми необхідно розглядати одним із напрямів оптимізації кооперативних відносин в аграрній сфері економіки країни. Створення мережі сімейних фермерських господарств дасть можливість підвищити здатність до самостійного господарювання та поліпшення дієвості сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; вирішити важливі завдання щодо зайнятості сільського населення шляхом створення додаткових робочих місць. Диверсифікація агропромислового виробництва дасть змогу діяльності ферм сімейного типу більш ефективно впливати на ринок, зменшити величину ризику діяльності, підвищити ефективність виробництва, забезпечити продовольчу й екологічну безпеку та добробут сільського населення.

Список використаних джерел:

1. Бородіна О., Прокопа І. Сімейні фермерські господарства: проблеми формалізації. Дзеркало тижня. Україна. 2014. 03 жовтня. С. 1. URL: <http://gazeta.dt.ua/ariculture/simeynifermerski-gospodarstva-problemi-formalizaciyi-.html>.
2. Томілін О. Обслуговуюча кооперація – один із проявів вертикальної інтеграції при міжгалузевій взаємодії. Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2012. 10 (36). Тернопіль, 2012. С. 39–43.
3. Збарський В. Особисті селянські господарства у формуванні продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2012. № 2. С. 22–27.
4. Малік Л. Особливості та тенденції розвитку сімейних ферм в Україні економіки. Глобальні та національні проблеми економіки, 2015. № 8. С. 505–509.
5. Кропивко М. Особливості перетворення господарств населення у сімейні ферми. Сталий розвиток економіки. 2013. № 5. С. 292–299.

6. Кулинич П. Сімейні фермерські господарства у виробничій інфраструктурі сільських територій України: правові проблеми створення та діяльності. Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: Матеріали «круглого столу», Харків / За ред. А. Гетьмана. Харків, 2014. С. 47–50.
7. Кузьмич И. Личные подсобные хозяйства: проблемы правового регулирования. URL: www.law.bsu.by/pub/25/Kuzmich_2.doc.
8. Матеріали до обговорення проекту Закону України «Про ринок земель». URL: www.myland.org.ua.
9. Матеріали регіональної конференції Європи, присвяченої міжнародному року сімейних фермерських господарств у Європі і Центральній Азії. URL: <http://www.fao.org/docrep/meeting/030/mj624r.pdf>.
10. Томілін О. Формування міжгалузевих зв'язків як один із чинників утворення міжгалузевих відносин в аграрній сфері економіки. Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наукових праць / гол. ред. Зверков М. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. № 4(47). С. 372–377.
11. Томілін О. Формування міжгалузевих зв'язків на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки. Вісник Сумського національного аграрного університету: Науковий журнал. 2012. № 11(54). С. 55–59.
12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Томілін О. Диверсифікація аграрного виробництва як напрям оптимізації міжгалузевих відносин. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади». Ч. 2. Тернопіль: Крок, 2012. С. 226–228.

Коломиец С. А.

Харьковский национальный аграрный университет
имени В. В. Докучаева

СЕМЕЙНЫЕ ФЕРМЫ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ОПТИМИЗАЦИИ КООПЕРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Резюме

В статье раскрыты проблемы развития личных крестьянских хозяйств как многочисленных представителей семейного типа хозяйствования в агропромышленном производстве Украины. Рассмотрена и определена сущность понятия «семейная ферма». Проведен анализ современного состояния и особенностей хозяйствования семейных ферм в Украине и регионах страны. Обоснованы предложения по развитию семейных ферм в Украине.

Ключевые слова: семейные фермы, кооперативные отношения, агропромышленное производство, личные крестьянские хозяйства.

Kolomiyets S. A.

Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchayev

FAMILY FARMS AS A DIRECTION OF OPTIMIZATION OF COOPERATIVE RELATIONS IN AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

Summary

The paper reveals the problems of the development of private farms as the most numerous representatives of the family type of farming in the agroindustrial production of Ukraine. The essence of the concept “family farm” is considered and defined. An analysis of the current state and peculiarities of managing family farms in Ukraine and regions of the country was carried out. Proposals for the development of family farms in Ukraine have been substantiated.

Key words: family farms, cooperative relations, agroindustrial production, private farms.